

Josep Pijoan i el naixement del catalanisme polític

Andreu Navarra (Universitat Autònoma de Barcelona)

Resum /Resumen/ Abstract

Aquest article far un repàs per la trajectòria política de Josep Pijoan a partir dels seus textos més representatius. Al mateix temps s'ofereix una reflexió sobre el compromís catalanista del personatge i la seva relació amb polítics emblemàtics del seu temps

Este artículo hace un repaso por la trayectoria política de Josep Pijoan a partir de sus textos más representativos. Al mismo tiempo se ofrece una reflexión sobre el compromiso catalanista del personaje y su relación con políticos emblemáticos de su tiempo

This article reviewed the lighthouse Josep Pijoan political career from its most representative texts. At the same time offered a reflection on the commitment of the Catalan character and its relationship with politicians emblematic of its time

Paraules clau /Palabras clave /Key Words

Josep Pijoan, catalanisme, Joan Maragall, Lliga Regionalista, Institut d'Estudis Catalans

Josep Pijoan, catalanismo, Joan Maragall, Lliga Regionalista, Institut d'Estudis Catalans

Josep Pijoan, catalisme, Joan Maragall, Lliga Regionalista, Institut d'Estudis Catalans

Josep Pijoan (1880 – 1963), aquest escriptor àgil i desconcertant, va tractar el tema de Catalunya en dos grups de textos diferenciats que pertanyen a èpoques molt concretes de la seva vida. Per una banda tenim els seus articles de *La Veu de Catalunya*, escrits que podem paladejar gràcies a l'edició que preparà Enric Jardí l'any 1968¹, i que són el testimoni dels anys de col·laboració amb el tàndem oficialista Prat de la Riba/Cambó, de la seva col·laboració en el naixement del Museu Nacional d'Art de Catalunya i l'Institut d'Estudis Catalans. Aquesta etapa comprèn els deu anys d'intensa activitat que van de 1901 (any en què publica un poema de tipus maragallià a *Pèl i Ploma*) fins 1910, quan abandona definitivament Catalunya per anar a viure a Roma i Madrid, i després al Canadà (on exercirà d'arquitecte i es convertirà al quaquerisme), a Califòrnia i, finalment, a Suïssa, on passarà els seus últims anys de vida. Es tracta de la seva dècada dedicada a l'enfortiment de la cultura catalana, i la del seu tracte quotidià amb Joan Maragall.

130

La segona etapa a tenir en compte comprèn tres textos de la dècada dels anys vint on Pijoan ens mostra amb tota evidència el seu allunyament de la política i la cultura catalanes. Es tracta d'*El meu Joan Maragall* (Barcelona, Llibreria Catalònia, 1927), *Mi don Francisco Giner (1906-1910)* (San José de Costa Rica, Repertorio Americano, 1927) i *L'obra nova* (Barcelona, Salvat, 1928). Aquests tres escrits poden ser considerats obres menors al costat dels grans tractats d'història de l'art que, en definitiva, són les obres per les que Pijoan continua sent recordat, però a la vegada es tracta d'assajos clau a l'hora d'entendre la postura de Pijoan davant de les realitats catalana i espanyola. En

¹ La recopilació es titula *La lluita per la cultura*, Edicions 62, Barcelona, 1968.

aquest punt voldríem aclarir que Pijoan no es va castellanitzar per una actitud contrària ala llengua catalana, ni per un canvi ideològic, sinó per la forma al seu entendre retrògrada com s'estaven gestionant, durant els anys finals de la Restauració, els espais públics oberts per Prat de la Riba. A partir del monumental estudi d'Anna Maria Blasco i Bardas, dedicat a l'extens epistolari que van mantenir Pijoan i Maragall, podem pensar que Pijoan va acabar abandonant Catalunya perquè va començar a sentir-se fatigat i d'alguna manera maltractat o menystingut en les seves tasques d'animador cultural i assessor de Prat. Les cartes a Maragall d'aquella època així ho testimonien. L'onze de setembre de 1908 va escriure-li al seu amic i mestre: "Jo estic com mai descompost. La meva vida és un caos. Penosíssima per a mi i crec que ja poc útil per als altres. Necessito absolutament marxar, fer una parada i començar de nou. Aquí m'exprimeixen, m'utilitzen per a tot i cada dia amb menys consideració." No obstant això, ens proposem complementar l'explicació sobre l'expatriació de Pijoan amb altres judicis posteriors sobre Catalunya que afecten a la seva valoració com a espai de creixement cultural i polític, anant una mica més enllà de la constatació de Blasco i Bardas i altres crítics que consideren que Catalunya, bàsicament, "se li havia quedat petita políticament i professional" a l'impulsor del Institut d'Estudis Catalans.

Tot aquell que vulgui acostar-se a la figura polièdrica de Pijoan ha de llegir el treball inaugural que publicà Enric Jardí l'any 1966 i que forma part del seu llibre *Tres, diguem-ne, desarrelats* (Barcelona, Biblioteca Selecta). Aquesta biografia va ser i és la base ineludible per a localitzar els textos més significatius de Pijoan i establir un marc de referències sobre l'escriptor. Per a un coneixement més profund i exhaustiu sobre la personalitat de Pijoan, l'edició del seu epistolari deguda a Blasco i Bardas (1992), és avui imprescindible. I si a més de cercar la dada històrica el lector vol delectar-se amb la prosa de dos grans escriptors, mestres de la ironia, pot acudir a les memòries d'Agustí Calvet, "Gaziel", o a la biografia de Josep Pla dedicada a Josep Pijoan. En aquests textos trobem el relat detallat de les tasques realitzades en els moments crucials del naixement de l'Institut d'Estudis Catalans, la Biblioteca de Catalunya i el Museu Nacional d'Art de Catalunya. Fins 1909, la dedicació cultural de Pijoan fou fonamental per a què el catalanisme polític aconseguís crear una oficialitat cultural digna d'anomenar-se nacional.

El text de Gaziel es valuós perquè l'autor va ser testimoni directe de tot allò que relata. I el de Pla pren una especial significació perquè és, en gran mesura, la transcripció de les converses mantingudes amb el propi biografat, a qui va anar visitant a Suïssa a partir de 1959 fins la data de publicació del text, l'any 1968. El llibre de Jardí (1966) es proposa com a objectiu final explicar per què tres escriptors rellevants de principis del segle XX abandonaren Catalunya i el català i quins van ser els seus esforços (si és que n'hi va haver) per a retrobar-se amb la seva cultura de formació. Així com en el cas d'Eugeni d'Ors la represa va ser poc menys que impossible, en el cas de Gaziel va ser tot un èxit. Però, al nostre entendre, les raons de l'expatriació de Pijoan no queden suficientment explicades. La crítica del catalanisme que realitza l'autor en una sèrie de comentaris aïllats que podem llegir en les seves obres dels anys vint podrien i haurien de relacionar-se amb l'allunyament físic i ideològic de Josep Pijoan.

A *El meu Joan Maragall* l'autor explica que enviar un diputat catalanista a Madrid costava trenta mil duros, i denuncia que aquests diners podrien haver-se dedicat a fundar institucions pedagògiques privades. A l'altura de 1927, Pijoan considera que fer pàtria a través de l'ensenyament és molt preferible a reivindicar la catalanitat a Madrid:

les seves preferències personals han canviat absolutament. Al cap i a la fi, segueix l'autor, persones tan compromeses amb el catalanisme com Joan Maragall, a qui dedica el llibre, es negaren més d'una vegada a enfangar-sepels camins de la política, quan els diputats lliguers acabaven ambrutint-se tant o més que els altres. Podem veure aquí una al·lusió indirecta a Cambó?

A *L'Obra Nova* (1928) Pijoan es molt més violent i denuncia de dalt a baix la cultura establerta a Catalunya, acusant-la de provinciana i tractant-la de rural i antiquada. L'autor, potser indignat per la falta d'iniciatives a l'hora de combatre Primo de Rivera, traça un retrat profundament negatiu del ser dels catalans: "El català té por d'aventures, i no és perquè sigui covard, sinó perquè es fa una muntanya del que és un núvol de pols. L'estranya barreja d'almogàver i botiguer que tenim tots els catalans ve de la por de la vida aventurera" (p.10). I més endavant: "¿És que la terra nostra serà sempre una terra de burgesos mal criats? Fa angúnia de pensar la poca capacitat d'absorció del que no és corrent casa nostra. Catalunya no estima gaire els seus grans i esquiva els estrangers; això és un mal senyal." (p.31). Pijoan es pregunta per què els pintors avantguardistes catalans, els que estan orientant la pintura europea des de les primeres files, han de treballar a París i no a Barcelona. Pijoan elogia el caràcter enèrgic de Prat però deplora la paràlisi ideològica i artística del anys vint, confessant que es sent avantguardista com a crític d'art i socialista en matèria de política. L'autor era partidari, a l'altura de 1928, i molt a la seva manera extremadament impulsiva, de la revolució proletària que havia d'escombrar el sistema liberal, i partidari també d'una total subversió de la cultura, correlativa a l'emancipació social.

Podria argumentar-se que Pijoan, d'alguna manera, va canviar el seu compromís total amb Prat i Cambó per la seva adscripció espiritual a Giner i els homes de la Institución Libre de Enseñanza, substituint el seu catalanisme per una mena de castellanisme pedagògic més espanyolista. Però l'esquema no pot ser tan senzill, atès que gràcies a l'excel·lent treball de Blasco i Bardas (1992) sabem que el moment més alt de valoració de Giner per part de Pijoan va ser 1906 (ho demostra l'anàlisi de les cartes a Maragall d'aquesta època), data molt anterior a la de l'expatriació de Pijoan. Per tant, l'institucionisme és complementari al catalanisme del nostre autor, no el substitueix i, encara menys, el canvia per una visió espanyolitzada dels problemes de Catalunya. El que passa és que les influències de Maragall i Giner, les seves inquietuds espirituals, acaben imposant-se a la tendència intervencionista de Pijoan, i l'acaben orientant cap a un regeneracionisme espiritual i radical aplicat sobre la societat catalana, desgarrada després dels fets de 1909. I aquí cridem l'atenció sobre aquesta profunda originalitat del pensament de Pijoan: els intel·lectuals tenen el deure de regenerar no només Espanya, la nació qüestionada a partir del Desastre, sinó també, i d'una manera prioritària, tenen el dret de regenerar Catalunya, que encara no ha estat redimida del seu endarreriment moral i material.

El capítol quart de *Mi Don Francisco Giner* (1927), titulat "Don Francisco y el problema catalán", acaba de demostrar aquestes tesis. Allà llegim:

Según Don Francisco, la rebelión espiritual catalana era saludable porque la forzaba a reconocer su propia decadencia, y a preocuparse de la necesidad de tomar nuevos rumbos (p.34).

Els deixebles de Giner, segons el testimoni oral recollit per Pijoan, creien en un

enteniment pacífic com el que va separar Suècia i Noruega, que alliberés per fi la política epanyola d'haver d'estar lluitant any rere any per la seva unitat. Giner i Maragall suspiraven per una Ibèria federada molt semblant a la imaginada per Prat. I a la crítica del sistema de la Restauració afegia Pijoan la crítica dels diputats lliguers:

- ¡Vengan ustedes! ¡Catalanicen España! – decía [Giner], exagerando un poco, para animar a los catalanes a descubrir sus secretos, confesar sus intenciones. Porque, esto de catalanizar España, sabía el Abuelo muy bien que era imposible, y lo repetía sólo para adularnos. Es lo mismo que pedía Unamuno a sus vascos y aún a los catalanes, que penetraran España en lugar de separarse de ella. Un día Don Antonio Maura me decía casi lo mismo, recuerdo bien sus palabras: - Los catalanes no tienen derecho a exigir nada excepcional, porque no han agotado el presente régimen. ¡Sean la levadura que da acidez, levanta y da sabor a la masa!

Ya hablaremos de esto de agotar o no agotar el régimen, pero en lo demás se ve que Maura coincidía con Unamuno y Giner. Todos querían que los catalanes colaborasen a la vida nacional imponiendo su espíritu. ¡Que fueran al Parlamento, en una palabra! Ya han ido, ¿y cuál ha sido el resultado? Aumentar la confusión española con una legión de diputados tan ineptos e incultos como las de las otras regiones (pp.38-39).

Aquestes eren les idees de Pijoan, a l'altura de 1927, sobre l'experiència del domini electoral de la Lliga Regionalista a Catalunya fins el 1922. Una altra qüestió és si era veritat o no que els diputats catalans fossin, efectivament, incultes. Cambó no ho era, amb tota seguretat. L'important és constatar fins quin punt per a Pijoan eren uns "ineptes", uns polítics incapaçs de forjar una autèntica modernització política de Catalunya.

Però a Jardí li interessaven, fonamentalment, els anys que Pijoan escrivia a *La Veu de Catalunya*, sens dubte per a reforçar la recuperació de l'escriptor a partir de la seva vessant més profitosa per a la causa catalanista. Sembla que als reivindicadors de Pijoan no els agrada massa encaixar les crítiques més aviat dures que l'autor realitza contra Catalunya, i aquestes es poden explicar com una actitud regeneracionista llançada sobre la seva pròpia pàtria, i no sobre Espanya, com era habitual. I l'amor patri de l'escriptor regeneracionista consisteix en la crítica de, precisament, l'objecte del seu anhel, airejant-ne els defectes. Reformulant el que hem dit fins aquí: cal considerar que el Pijoan que va tornar del seu viatge inciàtic de 1903 a Itàlia era un regeneracionista radical convençut que era Catalunya la nació que havia de ressorgir i purgar-se de totes les actituds antiquades. Aquesta actitud, allargada en el temps, que podríem considerar un factor de rebel·lia modernista i vitalista en el context del Noucentisme naixent, no podia fer altra cosa que agafar a contrapeu els principals impulsors de la nova dimensió política del catalanisme. Mentre començava a parlar-se (per fi) de regenerar Espanya per mitjà de la innegable modernització dels comportaments electorals i polítics catalans, sorgeix l'excèntric que acusa de retrògrades, burgesos i acomodaticis els poders embrionaris, l'excèntric que ho abandona tot per buscar oxigen i espai espiritual.

El moment màxim d'acostament ideològic entre Prat i Pijoan podríem situar-lo a finals d'agost de 1905, aquell dia indeterminat de l'estiu en què Prat va fer sortir Pijoan del llit i li va demanar que anés a Olot a veure en Maragall per tractar d'aconseguir que aquest es presentés com a candidat a Corts per la Lliga Regionalista. Pijoan acabava de

passar vint-i-quatre hores viatjant des de Madrid, però va complir com millor va saber amb l'encàrrec. Però Maragall, com sempre, fidel a la seva condició de poeta, rebutjà l'ofertament.

Tot seguit realitzarem una síntesi de les idees sobre Catalunya i Espanya contingudes als articles anteriors a 1910 exhumats per Jardí, intentant demostrar que a mesura que van anar passant els anys va ser cada cop més Catalunya l'objectiu de les invectives de Pijoan. "Una visita a Pio Rajna" (19-11-1903), que narra una visita al gran medievalista florentí, va ser escrit durant el viatge iniciàtic de l'autor a Itàlia. Allà se li va despertar una de les seves més intenses passions: la seva obsessió per la Història de l'Art universal. El contrast entre els homes d'allà i els d'aquí el condueix a conclusions típicament regeneracionistes: per a Pijoan era totalment necessari que els joves s'intoxiquessin d'estrangerisme perquè, a la tornada, es disposessin a intentar millorar les condicions de la cultura en el seu lloc d'origen, Catalunya en aquest cas. "A Catalunya tot es fa dolorosament. Renaixem sense protecció oficial, i està en l'ànima de tots, fins dels que no ho confessen, que cal ajudar, cadascú en el que pugui treballant, si convé, en les coses més diverses del seu ram. Per això veurà els mercaders que fan arqueologia, els artistes filologia, els metges fan la política... i tot així. Aquí és diferent; aquí hi ha homes per a tot, i per això s'arriben a fer obres completes com les de vostè [Pijoan, 1968 : 23]".

I no li faltava raó al jove escriptor. El moviment catalanista va ser liderat per persones extretes de la seva branca del saber: Prat de la Riba mai no va exercir d'advocat, com tampoc no ho va fer Joan Maragall. El Dr. Bartomeu Robert, la persona clau en la victòria inaugural de la Lliga l'any 1901, era metge i no pas publicista o polític professional. Pompeu Fabra era enginyer i es va dedicar fonamentalment a la lingüística. ¿Fins quin punt el mateix Enric Jardí, arquitecte de professió, compromès amb la història i la filologia, escrivint en ple franquisme les seves biografies de prohoms catalans, no podia veure's retratat o inclòs en aquestes paraules? Un any després, encara a Itàlia, Pijoan escriu "Montecassino" (25-02-1904), un elogi de Sant Benet i dels seus austers seguidors que també s'ha de llegir en clau regeneracionista. L'autor compara la puresa amb què viuen els benedictins i el vigor amb què conserven les seves tradicions i normes, amb les institucions catalanes, velles i mortes. Vitalitat i llibertat en l'obediència enfront de la decrepitud d'acadèmies, ateneus i universitats de casa. Col·lectivisme vivificador enfront d'individualisme desesperat. Fins i tot les institucions laiques, nascudes durant el segle XIX sota un signe clarament progressista, emmagreixen i agonitzen a Catalunya.

Sant Benet se'ns presenta com un home de fe i d'orientació pràctica que, com Giner de los Ríos, reclama que hi hagi treballadors i obres reals, fins i tot artesanals, i no només especuladors ociosos. Com es pot veure, la postura de Pijoan és, en el món català, semblant a la formulació d'una vida més activa i espiritual realitzada pels joves assatgistes de la promoció de 1898, en l'àmbit hispànic, la mateixa impulsada per José Martínez Ruiz, Unamuno o Maeztu.

La confrontació contra la política espanyola i el diàleg amb la cultura castellana són constants durant aquests anys. Mentre dura 1906 Pijoan viatja constantment a Madrid per a realitzar els tràmits d'una convocatòria d'oposicions. Allí s'entrevista amb Ramón Menéndez Pidal, Antonio Maura i Emilia Pardo Bazán, i assisteix a la tertúlia de Juan Valera. L'onze de juliol de 1905, Pijoan contesta a Unamuno amb "Don Quixot i

l'ideal català". El rector de Salamanca havia dit a *La Publicidad* que en la història Catalunya havia aportat molts homes positivament quixotescos. Pijoan ho nega i exposa la seva particular visió del que és la catalanitat, presentant Jaume I, Ramón Llull, Roger de Llúria i Verdguer com a herois de la mesura i del sentit pràctic. Només un poble hàbil i comerciant està preparat per a la vida moderna, que exigeix finançar institucions i realitzar ideals, i no únicament somniar amb Dulcineas.

El 20 d'abril de 1907 apareixia "Les nostres represàlies són els vots", article que serveix molt bé per a caracteritzar les tensions del moment. Durant la vigília de les eleccions a Corts, Cambó cau ferit a Hostafrancs. Pijoan carrega contra Lerroux i els seus pistolers i contra la política de Madrid. Afirmar que Catalunya és l'únic racó del regne amb educació cívica. Els vots dels catalans han de fer que el sistema caigui d'una vegada per no tornar mai més, un sistema on se succeeixen les "lluïtes sagnants acabades després en simulacres d'ordre". ¿Fins quin punt no va poder veure això mateix l'any 1909, en un àmbit estrictament català?

A partir de 1905, aquestes idees generals sobre Catalunya generades pel contrast experimentat a Itàlia, es concreten en l'opció política que pren l'autor de manera especialment decidida a favor de Prat de la Riba i Cambó, enfrontant-se el catalanisme a una determinada visió d'Espanya. Aquest esperit de partit característic del Noucentisme és un tret de disciplina racionalista que s'allunya de l'esperit egòlatra i independent dels escriptors joves castellans que, durant els seus anys de major vigoria intel·lectual, segueixen l'exemple de Costa i defineixen un projecte regenerador allunyat de tota institució oficial, sigui universitat, partit turnista o sindicat, per no poder encabir aquests el seu pensament original.

A "Catalunya amb eleccions: la nostra responsabilitat" (06-09-1905), Pijoan capgiraria l'argument intrahistòric de Miguel de Unamuno d'una manera molt similar a com ho faria Pere Coromines en els seus escrits dels anys vint (*En torno al casticismo*, publicat per parts a la trascendental revista *La España Moderna* l'any 1895, fou una obra molt llegida i comentada en els cercles intel·lectuals catalans, fins al punt de veure la llum per primera vegada en forma de llibre a Barcelona, l'any 1902). Per al rector de Salamanca resulta imperiosament necessari no molestar el poble amb les estèrils lluites de liberals contra conservadors, de manera que la religiositat i l'esperit etern castellà no es vegin pertorbats per les pedanteries modernes, els avenços i els invents del segle XIX, que mai no porten precisament la felicitat. En l'esquema unamunià, la política i les disputes urbanes alienen l'ésser vertader dels castellans.

Pijoan narra un viatge en diligència des de l'Urgell en companyia de dos pagesos que pren com a portaveus de l'estat de les coses a la Catalunya rural. Els dos camperols s'expliquen, amb escruixidora naturalitat i normalitat, quines seran les represàlies contra ells mateixos i contra les seves famílies, en cas de no votar obeint els dictats de l'amo. Les paraules intel·ligents i plenes de dramatisme d'aquests dos pagesos condueixen Pijoan a pensar en la gran responsabilitat que cau sobre els barcelonins: la seva missió és despertar la raça catalana oprimida pels cacics de sempre, que obeeixen a una estructura feudal (és a dir, caciquil) organitzada des de Madrid.

Per tant, és la lluita política el que retornarà l'home intrahistòric català a la seva condició de persona integral, justament a la inversa del que aplicava Unamuno sobre els castellans. Votar catalanisme és la manera de defensar-se d'allò aliè i alienant que

malmet l'economia catalana i la consciència de la seva gent, més enllà o per sobre de les doctrines paralitzants que criticava Unamuno, purament polítiques, en el sentit de partidistes, relacionades amb infraestructures i millores materials que formen part d'un comerç clientelar. El despertar nacional és, pel Pijoan anterior a 1910, apolític o suprapolític: no es tracta de fer despertar el poble a les teories parlamentàries, sinó d'acostar-lo a la seva pròpia realitat col·lectiva ofegada per qui controla la judicatura i les economies locals.

Aquest feix d'idees es completa amb "Per qui votaràs?...Encara dubtes?" (09-09-1905), poderosa i retòrica peça on l'autor intenta captar vots per la candidatura de Pella, Girona, Rahola, Puig i Cambó (ja coneixem com Maragall va refusar de pujar a bord d'aquest vaixell). Votar els de sempre és renunciar a tota consciència i responsabilitat política i contribuir a eternitzar la inèrcia nacional: Pijoan descriu una situació cívica paupèrrima, amb escoles públiques decrepites, tètriques, on els nens "s'encorben i emmagreixen", i una Universitat que és la "vergonya de Catalunya".

L'article s'adreça tant a obrers com a burgesos, en sintonia amb l'esperit de Solidaritat Catalana, una coalició que reunia formacions polítiques de tots els signes, aplegades en una direcció nacionalista. El valor de les idees del primer Pijoan rau en identificar la política catalanista amb la injecció de civisme i esperit ciutadà no partidista que ha de combatre el "criminal abandó" en què sobreviu la societat catalana, si és que així se la pot anomenar. Sense museus, sense biblioteques ni institucions, qualsevol iniciativa cultural o educativa és privada i, per tant, parcial en la seva projecció pública. Tot això ho deia Pijoan dos anys abans del naixement de l'Institut d'Estudis Catalans, que venia a ser la principal aposta de l'època per pal·liar les mancances assenyalades. Segons Gaziel, la idea original de fundar una plataforma científica catalana va ser de Pijoan, qui va córrer a compartir-la amb Rubió i Lluch.

No era la primera vegada que l'autor mostrava el camí des de *La Veu de Catalunya* en una direcció que després portaria grans enemics al país. A "Pels qui es retreuen! Disciplina social!" (09-11-1903), Pijoan reclama col·laborar en la creació i el desenvolupament d'un partit catalanista que engegui una oficialitat institucional pròpia, sense la qual es viurà en una societat desvertebrada i sense pols vital. El catalanisme és l'única opció que realment comporta lluita civil i esperit democràtic. Com veiem, són anys de gran fe en la intervenció des de Madrid per part de l'autor de *Summa Artis*. El seu llenguatge sol ser directe i ple de tensió, un to gairebé inèdit en les lletres catalanes, un accent quasi futurista: "les noves simpaties, els nous respectes... no vindran fins que les forces socials estiguin organitzades i disciplinades sota l'alta política d'uns partits" (p.53). Cal que subratllem l'últim plural emprat per Pijoan: parla d'uns partits, i no d'una sola formació política. Pijoan creu, com Rovira i Virgili deu anys després, que la confrontació ideològica interna a Catalunya no serà un problema que fragmenti el catalanisme, sinó més aviat un factor educador de la societat, que s'haurà d'habituar a obrir espais dialèctics de debat. Però aquesta idea la va concebre Pijoan abans que s'unissin les forces nacionalistes durant el cicle de Solidaritat Catalana, recolzant la política de la Lliga Regionalista, nascuda l'any 1901. També com Rovira i Virgili (al seu llibre *La Nacionalització de Catalunya*, de 1914), Pijoan insisteix en la necessitat de vetebrar un sistema educatiu en català paral·lel a l'espanyol.

Les primeres exterioritzacions de Solidaritat Catalana daten de 1906, i les primeres eleccions on va concórrer aquesta aliança de regionalistes de la Lliga, la Unió

Republicana de Salmerón, els nacionalistes republicans d'*El Poble Català*, els federals, els carlins i els integristes, de l'any següent. Fins les seves escissions produïdes per una divisió lògica entre el catalanisme conservador i oficialista i les forces republicanes, el catalanisme polític es va presentar a sí mateix com un moviment unitari de concentració nacional, plural i interclassista. Acabat el cicle solidari, una conseqüència més dels fets de la Setmana Tràgica, es va fer massa evident que la Lliga Regionalista era el projecte nacionalista d'una part del poble de Catalunya, d'una part hegemònica però no representativa de la totalitat social. Això pot explicar les acusacions de Pijoan en els seus textos dels anys vint: la cúpula cultural catalana és burgesa i retrògrada, conservadora des dels seus fonaments, i per aquesta raó es veuen forçats a abandonar Catalunya els pioners, els avançats, els avantguardistes i els revolucionaris que no hi troben espai i senten que s'ofeguen. És el moment en què escriu, a *La Veu de Catalunya* (23-10-1909), que "no serem grans, ni feliços si la pàtria sencera no fa una gran revolada". No fa falta aclarir que s'està referint a la pàtria catalana. El canvi, doncs, s'ha efectuat: ja no només cal purgar els efectes devastadors de la nefasta política espanyola, sinó també la manca de debat i d'esperit aventurer del propi ésser interior català.

Bibliografia:

- BLASCO I BARDAS, Anna Maria, *Joan Maragall i Josep Pijoan. Edició i estudi de l'epistolari*. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1992.
- CACHO VIU, Vicente, "Josep Pijoan y la Institución Libre de Enseñanza", *Ínsula*, XXX, Núm.344-345, julio-agosto de 1975.
- CALVET, Agustí, *Tots el camins duen a Roma*, Barcelona, Aedos, 1958.
- CASTELLANOS, Jordi, "Josep Pijoan i els orígens del Noucentisme", *Els Marges*, Núm.14, 1978, pp.31-49.
- _, "Dotze cartes de Josep Pijoan a Raimon Casellas", *Miscel·lània a R. Aramon i Serra*, vol.III, Estudis Universitaris Catalans, 1983, pp.43-59.
- CIRICI PELLICER, Alexandre, "Josep Pijoan", *Serra d'Or*, año V, núm. 8-9, Agost-Setembre, 1963.
- GÓMEZ DE BAQUERO, E., "Dos retratos de Pijoan, su Maragall y su Giner", *El Sol*, 30-11-1927.
- JARDÍ, Enric, *Tres diguem-ne desarrelats. Pijoan – Ors – Gaziel*, Barcelona, Selecta, 1966.
- _, *Pijoan. Gent Nostra*. Barcelona: Edicions de Nou Art Thor, 1983.
- MARAGALL NOBLE, Jordi, *Record de Josep Pijoan*. Barcelona, Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, 1997.
- PIJOAN, Josep, *La lluita per la cultura*, Barcelona, Edicions 62, 1968 (Edició d'Enric Jardí).
- _, *L'obra nova*, Barcelona, Establiment Litotipogràfic de Salvat Editors, 1928.
- _, *El meu Don Joan Maragall*, Barcelona, Llibreria Catalònia, 1927.
- _, *Mi Don Francisco Giner (1906 – 1910)*, San José de Costa Rica, Repertorio Americano, 1927.
- _, *Política i cultura*. Barcelona: Edicions de la Magrana/Diputació de Barcelona/Biblioteca dels Clàssics del Nacionalisme Català, 1990 (Edició de Jordi Castellanos).
- PLA, Josep, "Vida i miracles de Josep Pijoan", *Tres biografies*, Barcelona, Destino, 1968.

ROVIRA I VIRGILI, *La nacionalització de Catalunya*, Barcelona, Base, 2009.

RUBIÓ, Jordi, “L’Escola Espanyola a Roma”, *La Veu de Catalunya*, Any XX,
Núm. 3992, 16 de juny de 1910.

TRIADÚ, Joan, “El cas Josep Pijoan”, *Serra d’Or*, Núm.11, novembre de 1963,
p.28.

